Євген САВВАТЄЄВ,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Херсонського державного університету (м. Івано-Франківськ)
e-mail: yesavvatieiev@ksu.ks.ua

ПРОБЛЕМА СЕГРЕГАЦІЇ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ РОМСЬКИХ ДІТЕЙ НА ЗАКАРПАТТІ

Проблеми сегрегації в шкільній освіті ромських дітей у своїх роботах торкалися такі українські дослідники Т. Атрощенко, В. Бакальчук, О. Бартош, О. Біда, Т. Бондар, К. Годлевська, В. Кондур, К. Лабош, Б. Логвиненко, Т. Марценюк, І. Савицька, А. Чичук. Цій темі присвячують звіти міжнародні громадські організації: ООН, Рада Європи, ОБСЄ, EERC, REYN, фонд "Відродження", Chiricli та ін. Сегрегація в освіті щодо ромів є міжнародною проблемою. Частина досліджень аналізують підходи таких країн, як Словаччина та Угорщина щодо подолання сегрегації. Досвід цих країн є релевантним для цього дослідження через сусідство із Закарпаттям та подібністю окремих аспектів соціально-економічного контексту.

Б. Логвиненко звертає увагу на те, що означена тема є актуальною та займає важливе місце у ромських студіях, однак в українському законодавстві немає поняття «сегрегація». Він зазначає, що Європейський суд із прав людини і Європейський комітет із соціальних прав визнавали визнавали випадки сегрегації порушенням прав людини. Дослідник доходить висновку про необхідність законодавчого закріплення запобігання і протидії сегрегації в українському законодавстві. На цьому ж наполягає і Рада Європи в Загальнополітичній рекомендації про Національне законодавство щодо боротьби з расизмом і расовою дискримінацією [4, с. 106; 3, с. 6].

Згідно з Європейською комісією проти расизму та нетолерантності, сегрегація – це дія, якою фізична чи юридична особа відокремлює інших людей без об'єктивного й розумного виправдання. Тому добровільне відокремлення себе від інших осіб на підставі однієї з перелічених ознак не є сегрегацією [3, с. 15].

Ця комісія Ради Європи у кожному зі своїх п'яти звітів (1999, 2002, 2008, 2012, 2017 років) щодо України згадувала проблему низького рівня інтеграції ромської спільноти в українське суспільство. У чотирьох останніх

звітах зазначено, що сегрегація одна з головних проблем в освіті. В документі 2002-го року ЄКРН висловила думку, що пріоритет слід надати ініціативам, спрямованим на забезпечення участі дітей ромів в освітньому процесі на всіх рівнях, починаючи з навчання в дитячому садку. Такі ініціативи можуть також включати введення посад посередників з-поміж ромів, які супроводжуватимуть та допомагатимуть ромським дітям у школі. ЄКРН заохочувала українські органи влади віддати перевагу підходові, за яким ромські діти навчались би не в "ромських школах" (ті заклади, де переважну більшість становлять діти ромів), а змішувались би із більшістю дітей у школах [2, с. 22].

У доповіді 2007-го року ці рекомендації залишилися. Україна повідомила ЄКРН про те, що у рамках реалізації цієї програми було передбачено відкрити спеціальні класи для дітей ромів у дитячих садках і початкових школах, з метою допомогти їм наздогнати за рівнем підготовки інших дітей. Комісія застерегла органи влади, щоб такий підхід не призводив до ще більшого рівня ізоляції ромів [7, с. 20].

У четвертій доповіді 2012-го року ЄКРН констатувала, що становище ромів у сфері освіти не покращилося. Показник покидання шкіл залишився високим, спостерігалась сегрегація (в окремих класах чи окремих аудиторіях в рамках змішаних класів, а іноді та в окремих школах у цілому). Також були зафіксовані знущання щодо ромів, коли ті відвідували змішані школи. Попри те, що українська влада посилалася на деякі зусилля, що докладалися на місцевому рівні у регіонах з високою часткою ромів (наприклад, у Закарпатті), ці зусилля були розпорошеними, а не узгодженими діями уряду та значною мірою покладалися на ініціативу окремих вчителів. У цій доповіді з'являється аспект відповідальності батьків за низький рівень відвідуваності шкіл [8, с. 40].

У п'ятому звіті 2017-го року ЄКРН продовжує констатувати давні проблеми в освіті: сегрегація, недоступність дошкільної освіти, великий відсоток дітей, які кидають школу, а також знущання з боку інших дітей. Наведено дані про те, що понад 90% ромських дітей в Україні залишили школу, закінчивши тільки п'ять або шість класів, та лише 6% отримали середню освіту або завершили професійне навчання. У даному звіті згадується ініціатива НДО в Закарпатті готувати 25 ромських дітей на рік для вступу до початкової школи. Зазначається, що ця ініціатива мала успіх,

а діти, вступаючи до школи, вміли розмовляти українською, читати та рахувати. Також ЄКРН дізналася, що 2015 року в Одеській та Закарпатській областях запущено пілотні проекти залучення осіб ромської національності як помічників учителів. Однак ЄКРН констатує, що в Україні й надалі існують окремі школи для ромів, часто з низькими академічними стандартами, зокрема це має місце на Закарпатті. «Це дуже шкідливе явище, яке позбавляє дітей можливості вибратися з колообігу злиднів через низький рівень освіти» – зазначається в звіті. ЄКРН наполегливо рекомендувала органам влади вивчити ситуацію з расовою сегрегацією ромів у сфері освіти й ухвалити ефективну стратегію припинення цієї практики [6, с. 25-26].

Вартими уваги також є документи, звіти та рекомендації ERRC (European Roma rights center). Під час одного з досліджень 2006-го року спільно з ромськими організаціями «Романі Збора», «Романі Яг»та ромським жіночим фондом «Чіріклі» виявлено різноманітні форми расової сегрегації ромів в освіті. А саме: окремі класи для ромів в окремій шкільній будівлі; географічно сегреговані школи в районах із переважно ромським населенням (наприклад, 7 шкіл із міст і сіл Мукачево, Берегове, Підвиноградів, Іршава, Середнє, Розтоки, Міжгір'я – усі в Закарпатській області); школи, де роми переважають або є єдиними учнями (наприклад, школа № 13 та школа № 14 в Ужгороді Закарпатської області); класи для дітей з особливостями розумового розвитку, де частка ромів непропорційно висока; школи, що опинилися під загрозою сегрегації, коли батьки неромського походження вирішують перевести своїх дітей до інших закладів освіти – під приводом проблем зі здоров'ям у ромських дітей, які проживають у скрутних умовах [9, с. 1-2].

Часто батьків-ромів заохочують віддавати дітей до сегрегованих шкіл, переконуючи, що в «ромській школі» дітям буде краще. У 2005 році організація «Романі Яг» визначила додаткові причини, чому ромські батьки із Закарпаття вирішували відправляти своїх дітей до сегрегованих ромських шкіл. Ці причини такі: тому що там навчалися їхні батьки; через занепокоєння батьків тим, що їхні діти зазнаватимуть дискримінації в інтегрованих школах; через те, що значна кількість ромських дітей не може виконати місцеві процедурні вимоги для зарахування до дитячого садка чи школи через відсутність документів або інші перешкоди, тоді як у

сегрегованих школах вимоги до документів є не такими суворими, як в інших навчальних закладах. Дослідження показало, що переважна більшість ромських дітей в Україні, які позбавлені доступу до загальноосвітніх шкіл, закінчують навчання з мінімальними навичками читання чи письма або взагалі не відвідують школу [9, с. 2].

В аналітичному звіті Minority rights group Europe 2019 року описана проблемна ситуація в юридичній площині, внаслідок якої ромські діти опиняються відділеними від неромських у сфері освіти. Л. Кульчар, представниця REYN-Україна, зазначає, що шкільні округи розмежовані в такий спосіб, що вони відокремлюють та сегрегують ромські та неромські квартали. Школи зобов'язані спочатку приймати всіх дітей зі свого району, а потім розглянути інших за умови наявності місць. Л. Кульчар підкреслює, що це зробило боротьбу із сегрегацією практично неможливою. «Українські школи тепер мають виправдання, щоб не приймати ромських дітей», а – зазначає Л. Кульчар. Вона описує специфіку Закарпаття, де багато ромів проживають у сегрегованих районах (їх близько 100). Л. Кульчар доходить висновку, що у тих місцях, де існують сегреговані ромські поселення, потрібен інший підхід, який усуне сегрегацію дітей ромів у школах [1, с. 25].

Список використаних джерел:

1. Бочева Г. Роми в Україні – час діяти: пріоритети та шляхи досягнення ефективної політики інтеграції : аналітичний звіт (Minority Rights Group Europe). 2019. 46 с. URL: https://minorityrights.org/app/uploads/2024/01/mrg-rep-ukraine-ukr-apr19.pdf (дата звернення: 30.08.2026).
2. Друга доповідь по Україні: доповідь Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН). Страсбург : Рада Європи. 2002. 27 с. URL: https://rm.coe.int/second-report-on-ukraine-ukrainian-translation-/16808b5ca1 (дата звернення: 06.09.2026).
3. Загальнополітична рекомендація ЄКРН № 7: Національне законодавство для боротьби з расизмом та расовою дискримінацією. Страсбург : Рада Європи, 2018. 23 с. URL: https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislatio/16808b5ab8 (дата звернення: 08.09.2026).
4. Логвиненко Б. О. Сегрегація: визначення поняття та необхідність законодавчого закріплення. *Науковий вісник Дніпропетровського*

державного університету внутрішніх справ. 2021. № 2. С. 104–107. URL: https://www.researchgate.net/profile/Borys-Lohvynenko/publication/354902339_SEGREGATION_DEFINITION_OF_CONCEPT_AND_NECESSITY_OF_LEGISLATIVE_CONFIRMATION/links/6347256776e39959d6baa6c9/SEGREGATION-DEFINITION-OF-CONCEPT-AND-NECESSITY-OF-LEGISLATIVE-CONFIRMATION.pdf (дата звернення: 28.08.2026).

5. Перша доповідь по Україні : доповідь Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН). Страсбург : Рада Європи, 1999. 17 с. URL: https://rm.coe.int/first-report-on-ukraine-ukrainian-translation-/16808b5c9e (дата звернення: 02.09.2026).

6. П’ята доповідь по Україні : доповідь Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН). Страсбург : Рада Європи, 2017. 47 с. URL: https://rm.coe.int/fifth-report-on-ukraine-ukrainian-translation-/16808b5caa (дата звернення: 25.09.2026).

7. Третя доповідь по Україні : доповідь Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН). Страсбург : Рада Європи, 2008. 41 с. URL: https://rm.coe.int/third-report-on-ukraine-ukrainian-translation-/16808b5ca4 (дата звернення: 10.09.2026).

8. Четверта доповідь щодо України : доповідь Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН). Страсбург : Рада Європи, 2012. 52 с. URL: https://rm.coe.int/fourth-report-on-ukraine-ukrainian-translation-/16808b5ca7 (дата звернення: 23.09.2026).

9. Denial of equal access to quality education for Roma children in Ukraine : letter to the Minister of Education and Science of Ukraine. 1 August 2008. 4 p. URL: https://www.errc.org/uploads/upload_en/file/03/3C/m0000033C.pdf (дата звернення: 20.09.2026).